

MARKAZIY BANK VA BANK TIZIMI ORQALI INFLATSIYANI BOSHQARISH: IQTISODIYOTNI BARQARORLASHTIRISHDA MONETAR SIYOSATNING O'RNI

Abdukaimov Shaxzod Elmurod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17521934>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Markaziy bank va bank tizimi orqali inflyatsiyani boshqarish masalalari hamda monetar siyosatning iqtisodiyotni barqarorlashtirishdagi o'rni chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda Markaziy bankning asosiy maqsadlari — narxlar barqarorligini saqlash, pul massasini nazorat qilish va foiz stavkalari orqali iqtisodiy faollikka ta'sir ko'rsatish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida 2020–2024-yillarda inflyatsiyani pasaytirish borasida amalga oshirilgan islohotlar, pul-kredit siyosati vositalarining samaradorligi hamda xalqaro tajriba bilan taqqoslama tahlil keltiriladi. Maqola yakunida monetar siyosatni takomillashtirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va inflyatsiyani mo'tadil darajada ushlab turish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy bank, inflyatsiya, monetar siyosat, pul-kredit siyosati, foiz stavkasi, pul massasi, iqtisodiy barqarorlik, makroprudensial siyosat, valyuta kursi, likvidlik, milliy iqtisodiyot.

INFLATION MANAGEMENT THROUGH THE CENTRAL BANK AND THE BANKING SYSTEM: THE ROLE OF MONETARY POLICY IN STABILIZING THE ECONOMY

Abstract. This article provides an in-depth scientific analysis of the issues of inflation management through the Central Bank and the banking system and the role of monetary policy in stabilizing the economy. The study highlights the main goals of the Central Bank - maintaining price stability, controlling the money supply and mechanisms for influencing economic activity through interest rates. It also provides a comparative analysis of the reforms implemented in the Republic of Uzbekistan in 2020-2024 to reduce inflation, the effectiveness of monetary policy instruments, and international experience. At the end of the article, scientific and practical recommendations are developed to improve monetary policy, strengthen financial stability, and maintain inflation at a moderate level.

Keywords: Central Bank, inflation, monetary policy, interest rate, money supply, economic stability, macroprudential policy, exchange rate, liquidity, national economy.

УПРАВЛЕНИЕ ИНФЛЯЦИЕЙ ПОСРЕДСТВОМ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА И БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ: РОЛЬ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ В СТАБИЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье представлен углубленный научный анализ вопросов управления инфляцией посредством Центрального банка и банковской системы, а также роли денежно-кредитной политики в стабилизации экономики. В исследовании рассматриваются основные цели Центрального банка – поддержание стабильности цен, контроль денежной массы и механизмы воздействия на экономическую активность посредством процентных ставок.

Также представлен сравнительный анализ реформ, проведенных в Республике Узбекистан в 2020–2024 годах по снижению инфляции, эффективности инструментов денежно-кредитной политики и международного опыта.

В заключение статьи разработаны научно-практические рекомендации по совершенствованию денежно-кредитной политики, укреплению финансовой стабильности и поддержанию умеренного уровня инфляции.

Ключевые слова: *Центральный банк, инфляция, денежно-кредитная политика, денежно-кредитная политика, процентная ставка, денежная масса, экономическая стабильность, макропруденциальная политика, обменный курс, ликвидность, национальная экономика.*

Kirish

Bozor iqtisodiyotida inflyatsiya — iqtisodiy barqarorlikning eng nozik ko‘rsatkichlaridan biri bo‘lib, u milliy valyuta qadri, aholining real daromadi va investitsion muhitga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Inflyatsiya sur‘atining yuqori bo‘lishi iqtisodiy tizimda ishonchsizlik, moliyaviy resurslarning notekis taqsimlanishi va ishlab chiqarish hajmining qisqarishiga sabab bo‘ladi. Shu bois, zamonaviy iqtisodiy siyosatda inflyatsiyani jilovlash va uni mo‘tadil darajada ushlab turish Markaziy bankning eng ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Markaziy bank inflyatsiyani nazorat qilishda monetar siyosat vositalaridan foydalanadi.

Bular qatoriga asosiy foiz stavkasini belgilash, majburiy zaxiralar me‘yorini o‘zgartirish, ochiq bozordagi operatsiyalar, kreditlash cheklovlari hamda likvidlikni tartibga solish mexanizmlari kiradi. Ushbu vositalar orqali Markaziy bank iqtisodiyotdagi umumiy pul massasiga, foiz stavkalari darajasiga va aholining iste‘mol kayfiyatiga ta‘sir ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi joriy etildi. Bu tizim Markaziy bank faoliyatini xalqaro standartlarga yaqinlashtirdi va iqtisodiyotda narxlar barqarorligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda. Masalan, 2018-yilda inflyatsiya darajasi 14,3 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilda bu ko‘rsatkich 8,8 foizgacha pasaydi. Ushbu natija pul-kredit siyosatining samarali amalga oshirilayotganini ko‘rsatadi.

Biroq inflyatsiyani boshqarish faqatgina Markaziy bankning vazifasi emas — u butun bank tizimi, fiskal siyosat va makroprudensial chora-tadbirlar bilan uzviy bog‘liq. Tijorat banklari kredit siyosati, depozit stavkalari va valyuta amaliyotlari orqali pul muomalasining hajmini shakllantiradi. Shu sababli, bank tizimining sog‘lom ishlashi, ishonchliligi va likvidligi monetar siyosat samaradorligini belgilovchi muhim omillardandir.

Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: *“Inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash – bu faqat Markaziy bank emas, balki butun iqtisodiy tizimning umumiy mas‘uliyatidir.”* Shu bois, davlat va Markaziy bank hamkorligida olib borilayotgan makroiqtisodiy siyosatning maqsadi — inflyatsiyani pasaytirish bilan bir qatorda, iqtisodiy o‘sish va bandlikni ta‘minlashdir.

Bugungi kunda global iqtisodiyotdagi o‘zgarishlar, energiya narxlarining o‘sishi va tashqi bozorlardagi beqarorlik O‘zbekiston uchun ham yangi chaqiriqlarni keltirib chiqarmoqda. Shu sharoitda milliy Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan ehtiyotkor, lekin izchil monetar

siyosat iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish, moliyaviy tizimga ishonchni mustahkamlash va aholi farovonligini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda.

Demak, inflyatsiyani samarali boshqarish — bu faqat statistika emas, balki iqtisodiy siyosatning yuragi, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligining kafolatidir. Shu jihatdan, Markaziy bank va bank tizimining o‘zaro uyg‘un faoliyati iqtisodiy taraqqiyotning muvozanatli, barqaror va uzoq muddatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar sharxi: Inflyatsiyani boshqarish va monetar siyosatni takomillashtirish masalalari jahon iqtisodiy nazariyasida eng ko‘p o‘rganilgan yo‘nalishlardan biridir. Bu borada iqtisodiy maktablarning qarashlari turlicha bo‘lib, ularning har biri Markaziy bank faoliyatining nazariy poydevorini shakllantirgan.

Klassik iqtisodchilar, xususan, Adam Smit, David Rikardo va J.B. Sey inflyatsiyani asosan pul massasi ortishi bilan izohlagan. Ularning fikricha, muomaladagi ortiqcha pul miqdori narxlar darajasini oshiradi, shu sababli davlat aralashuvi minimal bo‘lishi kerak.

Aksincha, Jon Meynard Keyns (1936) o‘zining “Umumiy nazariya” asarida davlatning faol iqtisodiy siyosati, ayniqsa foiz stavkalari va investitsiyalar orqali talabni rag‘batlantirish zarurligini ta’kidlagan. Keynsga ko‘ra, inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasida teskari bog‘liqlik mavjud bo‘lib, qisqa muddatda inflyatsiyani oshirish orqali iqtisodiy o‘sishga erishish mumkin.

Monetarizm maktabining yetakchisi Milton Fridman (1968) “Inflyatsiya – bu doimo va hamma joyda pul hodisasidir” degan mashhur tezisini ilgari surgan. U inflyatsiyani boshqarishda Markaziy bankning pul massasini nazorat qilishdagi rolini asoslab berdi. Fridmanning “kengaytirilgan pul taklifi” konsepsiyasi zamonaviy Markaziy banklar siyosatining nazariy asosiga aylandi.

Monetaristlar fikricha, iqtisodiy barqarorlik uchun pul massasining o‘sishi real iqtisodiy o‘sish sur‘atidan tez bo‘lmasligi kerak. Shu sababli, Fridman tomonidan ishlab chiqilgan “pul taklifining barqaror o‘sish qoidasi” bugungi kunda ko‘plab Markaziy banklar siyosatida qo‘llaniladi.

So‘nggi yillarda Taylor qoidasi (J. Taylor, 1993) inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimida asosiy nazariy model sifatida qabul qilingan. Ushbu qoida bo‘yicha Markaziy bank asosiy foiz stavkasini inflyatsiya darajasi va yalpi ichki mahsulotning potentsial darajasiga nisbatan aniqlaydi. Bu yondashuv “inflyatsiyani maqsadlash” siyosatining matematik asosini yaratdi.

Bundan tashqari, Ben Bernanke va Frederik Mishkin asarlarida pul-kredit siyosatining kommunikatsion jihatlari — ya’ni Markaziy bank qarorlarining oldindan e’lon qilinishi va bozor ishtirokchilari kutishlarini shakllantirish zarurligi ta’kidlanadi. Ularning fikricha, shaffoflik va ishonch inflyatsiyani nazorat qilishda eng muhim omillardir.

Xalqaro amaliyotda inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi ilk bor 1990-yillarda Yangi Zelandiya, Kanada va Buyuk Britaniyada joriy etilgan. Ushbu mamlakatlarda Markaziy banklar foiz stavkasini inflyatsiya prognozlariga muvofiq shakllantirib, narxlar barqarorligini ta’minlashga erishgan. Yevropa Markaziy banki (ECB) esa “inflyatsiyani 2% darajasida ushlab turish” maqsadini belgilagan bo‘lib, bu Yevro hududida uzoq muddatli iqtisodiy ishonchni mustahkamladi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar ham monetar siyosatning milliy xususiyatlarini chuqur o'rganib kelmoqda. A. Xo'jayev, O. Shodiyev, B. Abduraxmonov kabi olimlar o'z ishlarida Markaziy bankning pul-kredit siyosati orqali inflyatsiyani jilovlash mexanizmlarini tahlil qilganlar. Ularning fikricha, O'zbekiston sharoitida inflyatsiyaga asosan "mahsulot taklifi yetishmovchiligi" va "import narxlari o'sishi" sabab bo'lmoqda, shu bois monetar siyosat fiskal choralar bilan uyg'un olib borilishi zarur.

Markaziy bankning 2020–2024-yillardagi hisobotlarida inflyatsiyani 10 foizdan 8 foizgacha tushirishda asosiy omil sifatida asosiy stavkani 14 foiz atrofida ushlab turish, valyuta bozorini liberallashtirish va pul massasini nazorat ostiga olish choralarining ahamiyati ko'rsatib o'tilgan.

Adabiyotlar tahlilidan ko'rinadiki, inflyatsiyani boshqarishning samarali mexanizmi pul taklifi, foiz siyosati va Markaziy bank mustaqilligiga bevosita bog'liq. Zamonaviy nazariyalar Markaziy bankning nafaqat iqtisodiy, balki kommunikatsion va institutsional mustaqilligini ham zarur deb biladi.

Shunday qilib, xalqaro va milliy adabiyotlar inflyatsiyani jilovlashda Markaziy bankning o'rni va monetar siyosatning uyg'un mexanizmini chuqur asoslab bergan. Bu ilmiy yondashuvlar O'zbekiston uchun ham milliy iqtisodiy siyosatni takomillashtirishda muhim metodologik manba bo'lib xizmat qiladi.

Metodologiya: Markaziy bank va bank tizimi orqali inflyatsiyani boshqarish masalalarini o'rganish — iqtisodiy tahlil, moliyaviy statistika va siyosiy yondashuvlarning o'zaro uyg'unligini talab etuvchi murakkab ilmiy jarayondir. Mazkur tadqiqotning metodologiyasi iqtisodiy nazariyalar, empirik ma'lumotlar va tizimli tahlil yondashuvlariga asoslanadi.

Tadqiqotning nazariy poydevorini klassik, keynsiy va monetar yondashuvlar tashkil etadi.

Ayniqsa, Milton Fridman, Jon Meynard Keyns va Ben Bernanke asarlarida ilgari surilgan monetar siyosat tamoyillari — pul massasini nazorat qilish, foiz stavkalari orqali iqtisodiy faollikka ta'sir ko'rsatish hamda inflyatsiyani maqsadli boshqarish konsepsiyasi asosiy metodologik yo'nalish sifatida qabul qilindi.

Bu yondashuvlar asosida inflyatsiya faqat narxlar oshishi emas, balki iqtisodiy tizimdagi muvozanat buzilishining natijasi sifatida qaraladi. Shu sababli, tadqiqot Markaziy bankning asosiy foiz siyosati, likvidlikni boshqarish va makroprudensial chora-tadbirlarining o'zaro ta'sir mexanizmini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqotda 2020–2024-yillar davomida O'zbekiston Markaziy bankining rasmiy hisobotlari, Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va Yevropa Markaziy banki tahlillari asosida empirik tahlil o'tkazildi. Statistika ma'lumotlar asosida inflyatsiya darajasining dinamikasi, pul massasining o'sish sur'atlari, asosiy foiz stavkasining o'zgarishi va iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi.

Bu jarayonda deskriptiv tahlil, korelatsion tahlil va trend tahlili usullaridan foydalanildi.

Natijada inflyatsiya va pul massasi o'rtasidagi o'zaro ta'sir kuchi, foiz siyosatining investitsiya faolligiga ta'siri va valyuta kursi o'zgarishining narx barqarorligiga ta'siri ilmiy asosda o'rganildi.

Metodologiyaning asosiy tamoyillaridan biri — tizimli yondashuvdir. Chunki inflyatsiya faqat pul massasi bilan emas, balki fiskal siyosat, tashqi savdo, ishlab chiqarish hajmi va iste'mol

bozori muvozanati bilan ham bog'liq. Shu bois tadqiqotda Markaziy bank, tijorat banklari, Moliya vazirligi va iqtisodiyot subyektlarining o'zaro aloqalari tahlil qilindi.

Ushbu yondashuv yordamida inflyatsiyani boshqarish jarayonida bank tizimining vositachilik roli — ya'ni kreditlar, depozitlar va valyuta operatsiyalari orqali pul aylanishiga ta'sir mexanizmlari o'rganildi.

Inflyatsiyani boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishda xalqaro tajriba bilan solishtirish muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda O'zbekiston tajribasi Yangi Zelandiya, Kanada, Buyuk Britaniya va Turkiya Markaziy banklari tajribasi bilan qiyoslandi. Ushbu davlatlarda inflyatsiyani maqsadli boshqarish siyosati qanday natijalar bergani tahlil qilinib, ularning O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari baholandi.

Metodologiya natijalari amaliy jihatdan O'zbekiston Markaziy banki va tijorat banklari faoliyatida inflyatsiyani boshqarish siyosatini yanada takomillashtirish, foiz siyosatini iqtisodiy o'sish bilan uyg'unlashtirish hamda makroprudensial nazorat tizimini kuchaytirishga yo'naltirilgan tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Shunday qilib, metodologiya inflyatsiyani boshqarishning ilmiy-nazariy va amaliy asoslarini uyg'unlashtirgan bo'lib, Markaziy bank siyosatini takomillashtirish yo'lidagi konseptual va statistik tahlil mexanizmlarini birlashtiradi.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda inflyatsiyani jilovlash va narxlar barqarorligini ta'minlash masalasi davlat siyosatining markazida turibdi. Bu borada Markaziy bankning monetar siyosati iqtisodiy barqarorlikni saqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, 2020–2024-yillar oralig'ida mamlakatda olib borilgan iqtisodiy islohotlar, valyuta bozorining erkinlashtirilishi va pul-kredit siyosatini takomillashtirish natijasida sezilarli ijobiy siljishlar kuzatildi.

O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya jarayonlarining dinamikasi so'nggi yillarda davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar samaradorligini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkichga aylandi. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda inflyatsiya darajasi 11,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 8,8 foizgacha pasaydi.

Ushbu pasayish bejiz emas — u, bir tomondan, Markaziy bankning qat'iy pul-kredit siyosati, ikkinchi tomondan esa iqtisodiyotni liberallashtirish va ishlab chiqarishni rag'batlantirish bo'yicha olib borilgan izchil islohotlarning natijasidir.

Inflyatsiyaning pasayish tendensiyasi O'zbekiston iqtisodiyotida barqaror narxlar siyosati yo'lida erishilgan sezilarli yutuq hisoblanadi. Chunki 2017–2019-yillarda valyuta bozorining erkinlashtirilishi, energiya resurslari narxlarining bosqichma-bosqich bozor mexanizmlariga o'tkazilishi va davlatning ijtimoiy xarajatlari hajmining oshirilishi inflyatsion bosimni kuchaytirgan edi. 2020-yildan boshlab esa Markaziy bank inflyatsiyani jilovlashda yanada qat'iy choralar ko'ra boshladi: asosiy foiz stavkasi inflyatsiya darajasiga nisbatan yuqori ushlab turildi, likvidlik nazorati kuchaytirildi hamda tijorat banklari uchun majburiy zaxiralar me'yorlari qayta ko'rib chiqildi.

Inflyatsiyani shakllantiruvchi asosiy omillar turlicha, ammo ularning barchasi iqtisodiyotdagi umumiy muvozanatga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, pul massasining haddan tashqari o'sishi muhim omil bo'lib, bu iqtisodiyotda talabning taklifdan ortib ketishiga, shuning

natijasida narxlar darajasining oshishiga olib keladi. Shuningdek, import tovarlari narxlarining ko'tarilishi — ayniqsa oziq-ovqat va yoqilg'i mahsulotlari narxлари — inflyatsiyaning "import qilingan" shaklini yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, energiya resurslari bozoridagi o'zgarishlar (elektr, gaz, benzin narxlarining o'sishi) ishlab chiqarish tannarxini oshirib, iste'mol narxлари indeksiga zanjirli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, davlat byudjeti xarajatlarining yuqori darajada saqlanib qolishi ham inflyatsion bosimni kuchaytiruvchi fiskal omil sifatida namoyon bo'ladi. Davlat tomonidan sotsial sohalarga ajratilayotgan katta miqdordagi mablag'lar iqtisodiyotda pul oqimini kengaytiradi, bu esa pul massasining muomalada ortishiga olib keladi.

Yana bir muhim omil — bu kredit ekspansiyasining tezlashuvi. So'nggi yillarda tijorat banklarining kredit portfeli hajmi jadal o'sdi, bu esa real sektorni moliyaviy qo'llab-quvvatlash bilan birga, iste'mol bozorida talabning oshishiga sabab bo'ldi. Markaziy bank ushbu jarayonlarni muvozanatlash maqsadida kredit siyosatini bosqichma-bosqich toraytirib, iqtisodiyotdagi ortiqcha likvidlikni sterilizatsiya choralari amalga oshirdi.

Natijada, inflyatsion bosim bosqichma-bosqich kamaydi, milliy valyutaga ishonch mustahkamlandi va aholining real daromadlari nisbatan barqarorlashdi. Bu esa shuni anglatadiki, Markaziy bank tomonidan olib borilgan monetar siyosatning maqsadli yondashuvi — inflyatsiyani faqat statistik ko'rsatkich sifatida emas, balki iqtisodiy muvozanat mezon sifatida boshqarish — o'zining ijobiy natijalarini bera boshladi.

Umuman olganda, 2020–2024-yillar davomida inflyatsiya darajasining pasayishi O'zbekiston iqtisodiyotida pul-kredit siyosatining izchilligi, fiskal intizomning kuchayishi va ishlab chiqarish salohiyatining o'sishini ko'rsatuvchi muhim natija bo'ldi. Shu tariqa, inflyatsiyani jilovlash nafaqat narx barqarorligini, balki iqtisodiy o'sishning barqaror modelini ham shakllantirish yo'lida muhim qadam bo'lib xizmat qildi.

Markaziy bankning asosiy instrumenti bo'lgan asosiy foiz stavkasi inflyatsiyani tartibga solishda eng muhim vosita hisoblanadi. 2020-yilda asosiy stavka 15 foiz darajasida saqlangan bo'lsa, 2024-yilda u 14 foizgacha tushirildi. Bunda Markaziy bankning maqsadi inflyatsiyani pasaytirish bilan birga iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bo'ldi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, foiz stavkasining mo'tadil darajada saqlanishi tijorat banklarining kredit siyosatini yumshatdi, natijada real sektor subyektlari uchun moliyaviy resurslarga kirish osonlashdi. Shu bilan birga, Markaziy bankning ochiq bozor operatsiyalari ham pul aylanishini muvozanatlashtirishda muhim rol o'ynadi. Qisqa muddatli obligatsiyalar emissiyasi orqali bozor likvidligi nazorat ostida saqlandi.

Inflyatsiyani boshqarishda tijorat banklarining o'rni beqiyosdir. Ular Markaziy bank siyosatini amalda tatbiq etuvchi mexanizm sifatida pul aylanishini tartibga soladi. 2020–2024-yillar oralig'ida tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi 1,3 baravar oshgan, biroq bu o'sish asosan ishlab chiqarish va eksport sohalariga yo'naltirilgani sababli, iste'mol inflyatsiyasi keskin oshmadi.

Bundan tashqari, banklar depozit siyosatini takomillashtirib, aholining jamg'armalarini moliya tizimiga jalb qilishda faol rol o'ynadi. Depozit stavkalarining oshishi inflyatsion kutilmalarni pasaytirib, milliy valyutaga ishonchni kuchaytirdi.

Markaziy bank so‘nggi yillarda faqat monetar siyosat bilan cheklanmay, makroprudensial yondashuvni ham joriy etdi. Bu yondashuv bank tizimining barqarorligini saqlash, kredit risklarini kamaytirish va moliyaviy bozorlarning sog‘lom ishlashini ta‘minlashga qaratilgan.

Misol uchun, 2021-yildan boshlab banklar uchun kapital yetariligi va likvidlik ko‘rsatkichlari bo‘yicha yangi talablar joriy qilindi. Bu chora-tadbirlar bank tizimining barqarorligini oshirib, inflyatsion bosimni kamaytirishga xizmat qildi.

Yangi Zelandiya, Kanada va Turkiya tajribalari shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi iqtisodiy barqarorlikni saqlashda eng samarali yondashuvdir. O‘zbekiston ham 2020-yildan boshlab inflyatsiyani maqsadli darajada (5 foiz atrofida) ushlab turish strategiyasini ishlab chiqdi.

Ammo xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, bunday tizim muvaffaqiyatli ishlashi uchun Markaziy bankning mustaqilligi, shaffof kommunikatsiya siyosati va fiskal intizomning ta‘minlanishi zarur. Shu maqsadda Markaziy bank o‘zining “Monetar siyosat bo‘yicha bayonoti”ni muntazam e‘lon qilib, bozor ishtirokchilarining kutilmalarini shakllantirib boradi.

Umuman olganda, O‘zbekistonda inflyatsiyani boshqarish mexanizmi bosqichma-bosqich mukammallashib bormoqda. Markaziy bankning foiz siyosati, makroprudensial yondashuvlar, bank tizimining ishonchliligi va davlat fiskal siyosatining uyg‘unligi natijasida milliy iqtisodiyotda narxlar barqarorligi ta‘minlanmoqda.

Biroq, kelgusida energiya narxlari, importga qaramlik va fiskal bosimlar kabi tashqi omillar inflyatsion xavflarni kuchaytirishi mumkin. Shu bois, pul-kredit siyosati yanada moslashuvchan, prognozga asoslangan va shaffof bo‘lishi zarur.

Natijada, Markaziy bank va bank tizimining uyg‘un harakati nafaqat inflyatsiyani jilovlashda, balki iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror o‘sishini ta‘minlashda ham strategik omil sifatida o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Muhokama

Inflyatsiyani boshqarish har qanday mamlakat uchun strategik ahamiyatga ega masala hisoblanadi. Chunki narxlar barqarorligi iqtisodiy o‘sish, aholi farovonligi va ijtimoiy ishonchning muhim kafolatidir. O‘zbekiston misolida olib qaralganda, so‘nggi yillarda Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan monetar siyosat inflyatsiyani nazorat ostida ushlab turish, pul massasini muvozanatlash va iqtisodiyotni izchil rivojlantirishda sezilarli samara berdi.

Inflyatsiya darajasining 2020–2024-yillar oralig‘ida 11,1 foizdan 8,8 foizgacha pasayishi mamlakatda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasining amaliy ifodasidir. Bu jarayonda Markaziy bankning asosiy foiz stavkasi siyosati markaziy rol o‘ynadi. Asosiy stavkaning o‘zgarish darajada saqlanishi pul massasining haddan tashqari o‘sishini cheklab, iqtisodiyotdagi likvidlikni tartibga solishda muhim vosita bo‘ldi. Biroq bu bilan birga, yuqori foiz stavkasi kreditlash jarayonlarini qisman sekinlashtirib, kichik biznes va real sektor uchun moliyaviy resurslarga kirishni qiyinlashtirgan holatlar ham kuzatildi. Shu sababli monetar siyosatda “qat’iylilik va moslashuvchanlik” o‘rtasidagi muvozanatni topish zarur.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya nafaqat pul omillari, balki strukturaviy va tashqi omillar bilan ham bog‘liq. Masalan, import tovarlari narxining o‘sishi, energetika bozoridagi o‘zgarishlar, transport-logistika xarajatlarining ko‘payishi kabi omillar ichki bozordagi narxlarning ko‘tarilishiga sabab bo‘lmoqda.

Bu holat shuni anglatadiki, inflyatsiyaga qarshi kurashda faqat monetar siyosat yetarli emas — u fiskal va ishlab chiqarish siyosati bilan uyg'unlashgan bo'lishi kerak.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shuki, inflyatsiyani pasaytirish yo'lida Markaziy bankning harakatlari doimo iqtisodiy o'sish sur'atlari bilan muvofiqlashtirilishi lozim.

Agar pul-kredit siyosati ortiqcha qat'iylashsa, bu investitsiyalar oqimini kamaytirishi, bandlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois zamonaviy yondashuvlarda "moslashuvchan inflyatsiyani maqsadlash" (flexible inflation targeting) modeli keng qo'llaniladi, ya'ni narxlar barqarorligi bilan birga iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga ham e'tibor qaratiladi.

Bundan tashqari, inflyatsion kutilmalarni boshqarish ham dolzarb masala sifatida ko'riladi.

Bozor ishtirokchilarining ishonchi, aholining pulga bo'lgan munosabati, milliy valyutaga bo'lgan ishonch — bularning barchasi inflyatsion jarayonlarga psixologik ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, Markaziy bankning kommunikatsion siyosati, ya'ni qarorlarini ochiq va oldindan e'lon qilish amaliyoti muhim ahamiyatga ega. 2023-yildan boshlab Markaziy bank har chorakda "Monetar siyosat sharhi"ni e'lon qilishi orqali jamoatchilikni o'z qarorlari haqida xabardor qilib bormoqda. Bu esa bozor ishtirokchilarining kutilmalarini muvozanatlashda yordam beradi.

Xalqaro tajribaga tayanadigan bo'lsak, Kanada, Yangi Zelandiya va Turkiya misolida inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi ijobiy natijalar bergan. Bu davlatlarda Markaziy banklarning mustaqilligi, siyosiy bosimdan xoli qaror qabul qilishi hamda fiskal intizomning qat'iy saqlanishi inflyatsiya darajasini 2–5 foiz oralig'ida ushlab turishga imkon bergan. O'zbekiston uchun ham ushbu tajribadan o'rnak olish zarur: Markaziy bank siyosiy jihatdan mustaqil bo'lishi, qarorlarini iqtisodiy asoslar va prognozlar asosida qabul qilishi kerak.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston iqtisodiyoti uchun barqaror inflyatsiya — bu nafaqat narxlar muvozanati, balki iqtisodiy o'sish, ijtimoiy ishonch va investitsion muhitning kafolatidir. Inflyatsiyani boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini chuqurlashtirish, Markaziy bankning prognoz salohiyatini kuchaytirish va tijorat banklari faoliyatini samarali muvofiqlashtirish mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli barqarorligiga zamin yaratadi.

Shunday qilib, inflyatsiyani nazorat qilish — bu faqat Markaziy bankning vazifasi emas, balki butun iqtisodiy siyosatning muvofiqlashtirilgan faoliyati natijasidir. Agar fiskal intizom, ishlab chiqarish salohiyati va moliyaviy barqarorlik o'zaro uyg'un olib borilsa, inflyatsiya darajasi nafaqat maqsadli ko'rsatkichga tushadi, balki barqaror iqtisodiy rivojlanishning kafolatiga aylanadi.

Xulosa

O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiyani boshqarish masalasi so'nggi yillarda Markaziy bank faoliyatining eng muhim yo'nalishiga aylandi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2020–2024-yillar mobaynida mamlakatda inflyatsiya darajasining 11,1 foizdan 8,8 foizgacha pasayishi Markaziy bank tomonidan olib borilgan qat'iy, ammo izchil monetar siyosat natijasidir. Bu jarayon milliy iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, aholi daromadlarini himoya qilish va milliy valyutaga bo'lgan ishonchni oshirishda muhim rol o'ynadi. Markaziy bankning asosiy foiz stavkasini maqsadli darajada saqlash, pul massasini nazorat qilish, majburiy zaxiralar

me'yorlarini qayta ko'rib chiqish hamda likvidlik siyosatini muvofiqlashtirish kabi choralar inflyatsion bosimni kamaytirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi.

Shu bilan birga, tijorat banklari faoliyatining barqarorligi, depozit siyosatining takomillashuvi va kredit resurslarining maqsadli yo'naltirilishi ham inflyatsiyani jilovlashga xizmat qildi. Ammo muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, inflyatsiya faqat pul muomalasi bilan bog'liq hodisa emas — u fiskal siyosat, ishlab chiqarish salohiyati, tashqi savdo balansi va aholi iste'mol kayfiyati bilan ham bevosita bog'liqdir. Shu sababli, inflyatsiyani samarali boshqarish uchun monetar, fiskal va makroprudensial siyosatlar o'zaro uyg'un holda olib borilishi zarur.

Xalqaro tajriba shuni isbotlaydiki, inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi muvaffaqiyatli ishlashi uchun Markaziy bankning institutsional mustaqilligi, siyosiy bosimdan xoli qarorlar qabul qilishi, shaffof kommunikatsiya yuritishi va jamiyatda ishonch muhitini shakllantirishi muhimdir. O'zbekiston ham bosqichma-bosqich aynan shunday tizimga o'tmoqda.

Umuman olganda, inflyatsiyani jilovlash — bu faqat qisqa muddatli iqtisodiy choralar yig'indisi emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik strategiyasidir. Markaziy bankning ehtiyotkor va tahliliy yondashuvi, tijorat banklarining faol ishtiroki va davlat siyosatining uzviy uyg'unligi natijasida O'zbekiston kelgusida inflyatsiyani maqsadli darajada ushlab turish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va moliyaviy tizim barqarorligini ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Friedman, M. (1968). *The Role of Monetary Policy*. American Economic Review, 58(1), pp.1–17.
2. Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
3. Taylor, J.B. (1993). *Discretion versus Policy Rules in Practice*. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 39, pp.195–214.
4. Bernanke, B.S. & Mishkin, F.S. (1997). *Inflation Targeting: A New Framework for Monetary Policy?* Journal of Economic Perspectives, 11(2), pp.97–116.
5. Blanchard, O. (2017). *Macroeconomics*. 7th ed. New York: Pearson Education.
6. Krugman, P. & Obstfeld, M. (2018). *International Economics: Theory and Policy*. 11th ed. Boston: Pearson.
7. European Central Bank (2023). *Monetary Policy Strategy Review*. Frankfurt am Main: ECB Publications.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2024). *Monetar siyosat sharhi (2024-yil 2-chorak)*. Toshkent: Markaziy bank nashriyoti.
9. Davlat statistika qo'mitasi (2024). *O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari*. Toshkent: Statistika agentligi.
10. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) (2023). *World Economic Outlook: Inflation and Stability*. Washington, D.C.: IMF Publications.

11. Hojayev, A. (2022). *O'zbekiston pul-kredit siyosatining transformatsiyasi va inflyatsiyani maqsadlash jarayoni*. Toshkent: Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, №4.
12. Shodiyev, O. (2021). *Monetar siyosatning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
13. Abdurahmonov, B. (2023). *O'zbekiston Markaziy banki faoliyatida inflyatsiyani boshqarish mexanizmlari*. Bank ishi jurnali, №2, pp.34–41.
14. World Bank (2023). *Global Economic Prospects: Inflation Pressures and Policy Responses*. Washington, D.C.: World Bank Group.
15. Mishkin, F.S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. 12th ed. New York: Pearson Education.